

Kis állambiztonsági topográfia 2. A politikai rendőrség ingatlanhálózatának kiépülése (1945–1953)

Az államvédelem szervezetének 1945 utáni kiépülése, majd 1947 utáni felduzzasztása¹ együtt járt a különböző részlegek által használt épületek számának jelentős bővülésével. A politikai rendőrség által használt ingatlanok sorsa azonban többnyire a feledés homályába merült. Az irodákat és egyéb objektumokat ugyanis 1953, illetve 1956 után a Belügyminisztérium és más állami szervek hasznosították, gondosan ügyelve arra, hogy a terhes emlékektől megszabaduljanak. A történeti kutatás eddig kevés adatot tárt fel a szervezet mindennapi munkájának helyt adó épületekkel kapcsolatban, így a történeti elbeszélések sokszor „légüres térben” zajló eseményeket mondanak el az állambiztonság működéséről, egyes ügyeiről, akcióiról. Pedig az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) és jogelődjei által birtokolt paloták, bérházak, épületrészek a mai napig részei a magyarországi városoknak. Alábbiakban az ÁVH ingatlanhálózatának kialakulását vázolom fel az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) található és a Magyar Országos Levéltárban (MOL) frissen kutathatóvá vált források segítségével, melyek közül négy dokumentumot tanulmányom végén közlök. A szövegben közölt fotókat a Magyar Rendőr Archivum² bocsátotta rendelkezésünkre. Az ÁVH épületeit megjelenítő interaktív térkép a „Fehér Hollók” munkacsoport³ munkája.

A politikai rendőrség központja (1945–1950)

A politikai rendőrség megszervezésének kezdeteit a szakirodalomban részletesen feltárták,⁴ a folyamat egyszersmind mélyen él a történeti emlékezetben is. 1944–45-ben, a világháborús harcok elcsitulása után az új hatalmi szervek betiltott intézmények, szervezetek épületeiben rendezkedtek be, illetve korábbi állami hivatalokat vettek át. A nagymértékű ingatlancseréből az újonnan színre lépő pártok is kivették a részüket.⁵ Sőt kezdetben a székházfoglalás céljai össze is keveredtek. Így adott helyet a politikai rendőrségnek a Tisza Kálmán téri irodaház, amely a Magyar Kommunista Párt (MKP) első fővárosi központja is volt egyben. Ugyanakkor az Eötvös u. 7. szám alatti ingatlan, az ÁBTL jelenlegi épülete lényegében 1945 előtti funkciójában, azaz útlevelesztályként működött tovább.⁶ Az épületet a politikai rendőrség szervezeti bővülése során vette birtokba.

A történeti visszaemlékezések, feldolgozások számos esetben megemlítik az Andrássy út 60. és a környező ingatlanok elfoglalásának történetét is. Ebben minden bizonnyal szerepe volt a második világháborút követő átmeneti időszak relatív nyilvánosságának. A budapesti Államvédelmi Osztály (ÁVO) címe és telefonszáma például még az 1948-as fővárosi utcanévjegyzékben is szerepelt.⁷

Az épületet fogolyként megismerők közül Demény Pál még csak a szomszédos épületekre átterjeszkedő pincerendszerekről írt.⁸ A későbbi rabok közül Szász Béla már az egész épülettömb elfoglalására, valamint a környező mellékutcákból történő kitelepítésekre emlékezett 1963-ban. Ugyanő a bejáratokat őrző géppisztolyos őrök mellett az épület ablakaiban elhelyezett muskátlik látványát is felidézte.⁹ Mindszenty József egy évtizeddel később a környék kihaltságára, a gyakori rendőr- és rabforgalomra emlékezett, a szomszédos épületek bekebelezése mellett.¹⁰ Mindhárom szerző megemlékezett az épület 1945 előtti funkciójáról.¹¹

A visszaemlékezésekben élő kép ma már összevethető a feltárt források anyagaival.¹² Az ÁVO belső értekezleteiről fennmaradt csekély számú jegyzőkönyvben többször is szó esik a szervezet ingatlanhelyzetéről. A politikai rendőrség központjával kapcsolatban Péter Gábor két évvel az épület elfoglalása után egy ideologikus és egy praktikus érveléssel magyarázta a helyválasztást: *„Budapesten először a politikai rendőrség alakult meg, néhány nappal később a Főkapitányság. Nem véletlen, hogy a politikai rendőrség éppen az Andrássy út 60.-at választotta működési helyéül. Mi, akik itt éltünk Budapesten, láttuk, hogy a magyar munkásság, a dolgozó nép az 1944-es esztendőkből mit köszönhetett az Andrássy út 60.-nak, Szálasi Birodalmának. Azonkívül abban az időben nem volt telefon, villamos, ezért a város központjában kellett megfelelő helyet találnunk...”*¹³

A politikai rendőrség központi épületeinek a gyarapodása a mostanában kutathatóvá váló forrásoknak köszönhetően tételesen is rekonstruálható. Az ÁVH 1950-es „címjegyzéke”¹⁴

valamint egyéb dokumentumok¹⁵ részben megerősítik a kortárs visszaemlékezéseket. Ezek alapján 1945 és 1950 között a VI. kerületben egy kisebb állambiztonsági negyed jött létre.¹⁶ A központi épülettömb környékén lévő bérházak (Andrássy, majd Sztálin út 60., 62., 64., 66., 68.; Vörösmarty u. 32., 32/A, 39., 41.; Csengery u. 39., 41., 47., 52., 54., 56., 58.,; Vörösmarty u. 43., Aradi u. 29., 31.) mellett néhány külön álló irodaépületet is ide számíthatunk (Andrássy, majd Sztálin út 81., 93., 96., Eötvös u. 7., Izabella u. 62–64., 66., 68., Podmaniczky u. 43., Csengery u. 72.)¹⁷ Ezek többsége azonban – a kortárs emlékek ellenében – nem pusztán börtönépület volt, hanem az állambiztonság gyorsan növekvő hatásköreihez szükséges szervezeti egységeket foglalta magába.¹⁸

A vidéki kirendeltségek megszervezése (1946–1947)

Míg az ÁVO budapesti épületeivel kapcsolatban fennmaradtak visszaemlékezések, hozzáférhető történeti feldolgozások, sőt városi legendák is élnek, a szervezet fővároson kívüli épületeiről alig állnak rendelkezésre összesítő adatok. A Belügyminisztériumból a Magyar Országos Levéltárba átkerült dokumentumok nemcsak ezt a hiányt enyhítik, hanem kiegészítik a vidéki kirendeltségekkel kapcsolatos korábbi ismereteinket is. A Tömpe András vezette vidéki és a Péter Gábor vezette budapesti Politikai Rendészeti Osztályok (PRO) rivalizálása részletesen feltárt. Közismert, hogy a nyomozások hatékonyságát romboló helyzetet végül a politikai változások oldották fel. A kommunista párt 1946 őszi stratégiaváltása után felgyorsultak a hatalom kisajátítását célzó törekvések. Az állambiztonsági szerveket központosították;¹⁹ 1946 októberében létrejött a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO).²⁰ Ezt követően egy „szervezőbizottság” járta végig az országot azzal a céllal, hogy a helyi állambiztonsági munkatársak számára megfelelő körleteket szerezzenek.²¹ Fellépésük számos helyi konfliktus forrása lett, mivel az ávosok – sok más kérdéshez hasonlóan – e területen is önkényesen jártak el: volt csendőrségi, rendőrségi laktanyákban, leventeparancsnokságokon éppúgy kiszemel(het)tek helyiségeket, mint a városi, járási rendőrkapitányságokon. Igényeltek épületeket az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától, vagy egyszerűen elfoglaltak egyházi vagy egyéb ingatlanokat. (Egerben például felmerült annak lehetősége is, hogy az ÁVO a várba költözzön.²²) Több helyen a városházán rendezkedtek be, de államigazgatási épületekben is megtelepedtek.

1947 februárjában Péter Gábor – immár vezérőrnagyként – általános adatszolgáltatásra kötelezte a vidéki kirendeltségeket. A valamennyi külső osztály vezetőjének megküldött utasítás átfogó ingatlanfelmérést rendelt el. Az épületek tulajdonjogi és infrastrukturális viszonyainak (villany, víz, gáz, telefon) összeírása mellett minden államvédelmi beosztott által használt helyiségről külön vázlatrajzot kellett a központba küldeni.²³ Ezek a korabeli, eltérő színvonalon elkészített alaprajzok a helytörténeti kutatások szempontjából különleges értéket jelenthetnek.²⁴

A beérkezett válaszokat²⁵ elemezve sajátos kép rajzolódik ki a kirendeltségek elhelyezéséről. Az államvédelmi alkalmazottak meglehetősen szerény körülmények között dolgoztak: munkahelyük többsége lefoglalt, háborúban megrongálódott, renoválásra szoruló épületben volt. Hiányoztak az írógépek, telefon alig néhány helyen akadt, ezért a kapcsolattartás is nehézkesen alakult. Így 1947-ben a futárszolgálat kiépítése mellett folyamatosan fejlesztették a rádióhálózatot is (a járási központokat is fokozatosan bevonva az országos tájékoztatási rendszerbe).²⁶ A vidéki kirendeltségek a központi irányítás mellett az eszközök hiányára is panaszkodtak. Például járművek híján nem tudták követni azokat a képviselőket, akik autón keresték fel az ország különböző településein élő választóikat. A mindennapi munkát pedig az akadozó vonatközlekedés tovább nehezítette. Számtalan hatásköri probléma is adódott. A politikai nyomozók kritizálták a népbíróságokon születő felmentések magas arányát, az internálások megszüntetését. A rendőrséggel sem volt meg az összhang: a kapitányságokon az ÁVO előadótól többször megtagadták a telefon vagy az épület használatát. Az ingatlanok tulajdonjogáról Csapó Aladár őrnagy az ÁVO első országos értekezleteinek egyikén, 1947 tavaszán a következőket állapította meg: „A legtöbb kirendeltség magánépületben van elhelyezve a rendőrkapitányságokkal együtt. A házbért mindenütt a kapitányság fizeti, ami ránk nézve előnyös (...), külső osztályok, kirendeltségek közül 44 van kincstári épületben (...), házbért 4 külső osztály után kell fizetni.”²⁷ A szervezethez ekkor 790 budapesti és 845 vidéki munkatárs tartozott.²⁸ A központból irányított leltározás azt is rögzítette, hogy a korábban nyilvántartott 56 írógép helyett országosan 118 kincstári és 76 „kétes eredetű”, azaz összesen 194 darab áll a politikai nyomozók rendelkezésére.²⁹

A vidéki kirendeltségek bővítése (1947–1950)

Az elkövetkező években az épületek, a birtokba vett irodák száma az állambiztonság hatáskörével együtt gyors mértékben nőtt az ún. „külső osztályok”³⁰ esetében is. 1947-től az Államvédelmi Osztály feladatkörébe tartozott többek között az egyesületek működésének ellenőrzése, a bejelentett gyűlések megfigyelése, javaslatétel a „reakciós” személyek kitiltására, internálására.³¹ Az ÁVO kirendeltségeinek munkatársai ugyanakkor számos segédfeladatot is elláttak. Péter Gábor külön parancsokban rendelkezett arról, hogy a helyi szervek miként segítsék a németek kitelepítését.³² Direktívák születtek a nyugatról visszatértek ellenőrzésére. Utasítás írta elő a megszállókat képviselő Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) kívánságainak teljesítését³³. Eközben megkezdődött a megfigyelő hálózat kiépítése, a B(izalmi)-emberek beszerzése. Kezdetleges módszerekkel, nyers erőszak alkalmazásával, bejelentések alapján mindenütt sor került kisebb-nagyobb helyi „leleplezésekre”. Az állambiztonság kirendeltségei fontos szerepet játszottak a nyilvánosság ellenőrzésében is. Amint Péter Gábor parancsai mutatják, az ÁVO az egyik legfontosabbnak a sajtó ellenőrzését tartotta. Kiemelt feladatnak minősült a fasisztának nyilvánított újságok, broszúrák begyűjtésének ellenőrzése is. Erre mindenhol külön csoportot kellett létrehozni. Mindezen túl a helyi lapokat, a „koalíciós pártok” kiadványait éppúgy felülvizsgálták, mint az egyéb sajtótermékeket. Az 1947-es tavaszi körösvények visszatérően szóltak a fent sorolt sajtótermékek lefoglalásáról, betiltásáról. (A típusindoklás: az adott lap az „ország belső rendjének és köznyugalmának megzavarására alkalmas közleményt tartalmazott.”)³⁴ Az ellenőrzés kiterjedt a politikai és egyéb plakátokra. Végül, miután az „összeesküvés ügy” felgöngyölítésével sikerült Nagy Ferenc miniszterelnököt is emigrálásra bírni, már az ÁVO felügyelte az egykori kormányfőt szerepeltető híradók vagy rövidfilmek betiltását is.³⁵

Nem csoda, hogy a munkatársak jelentős része folyamatosan úton volt, túlórázni kényszerült. Az ÁVO ugyanakkor más értelemben is mozgásban, állandó változásban volt. A szervezetet rendkívüli mértékű fluktuáció jellemezte. Tömegessé váltak a kinevezések, a felvételek és az elbocsátások éppúgy, mint az áthelyezések.³⁶ A külső kirendeltségek között ide-oda mozgatott családos nyomozóknak 1947-ben különélési pótdíjat rendszeresítettek. Ez (a parancsokban visszatérő cipőosztás meghirdetése mellett) a szervezet tagjainak első privilégiumai közé tartozott.

Kép egy vidéki őr életéből, 1950. május³⁷

A vidéki ingatlanok folytatódó bővítése a későbbiek során is számos konfliktus forrása volt.³⁸ Ugyanakkor fokozatosan megkezdődött a szervezet központosítása is: 1948 januárjától 10 Államvédelmi („Külső”) Osztály felügyelte az országban létrehozott kirendeltségeket.³⁹ A korábbi osztályok így a környékükön lévő megyeszékhely alárendeltségébe kerültek.⁴⁰ Ez elsősorban a 10 alközpont épületeinek bővítését jelentette.

Az osztályok létszáma 1948-ban további kettővel csökkent. Ebből az időszakból rendelkezésre áll egy, a szervezet országos viszonyait összefoglaló táblázat. A létszámviszonyok jól érzékeltetik a folytatódó centralizációt. Az előadók felsorolása pedig azt mutatja, hogy ekkorra stabilan, járási szintig kiépült az állambiztonság szervezete. Az összesítés időpontjában már minden vidéki központ saját karhatalmi századdal is rendelkezett. Az egyes akciók során, illetve a társadalmi ellenállás leverése érdekében gyorsan bevethető egységek számára több megyeszékhelyen új laktanyák, illetve elhelyezési körletek létesültek.⁴¹

*A BM ÁVH vidéki osztályai és illetékességi területük leírása 1949 szeptemberében*⁴²

Osztály	Szombathelyi Osztály	Pécsi Osztály	Székesfehérvári Osztály	Buda környéki Osztály
hatáskörébe tartozó megyék	Vas, Zala, Sopron és Győr-Moson	Somogy, Baranya, Tolna	Fejér, Veszprém	Komárom-Esztergom, Nógrád-Hont, Észak-Pest
lakosság száma	1 023 112 fő	992 047 fő	548 080 fő	272 804 fő
parancsnok	Kucsera László r. őrgy. ⁴³	Sólyom István r. őrgy.	Mester József r. szds.	Komlós János r. szds.
Létszám	185 fő (128 fő operatív, 57 fő nyílt állomány)	101 (60 fő operatív, 41 fő állomány)	87 fő (51 fő operatív, 36 fő nyílt állomány)	104 fő (75 fő operatív, 29 fő nyílt állomány)
központi létszám	102 fő	56 fő	73 fő	63 fő
Kirendeltségek (létszáma)	Zalaegerszeg (7), Nagykanizsa (7), Győr (14), Szentgotthárd (5), Kőszeg (3), Körmend (3), Sopron (16), Csepreg (2), Moson-magyaróvár (6)	Kaposvár (6), Szekszárd (2)	Veszprém (6), Pápa (4)	Esztergom (8), Komárom (4), Tatabánya (5), Salgótarján (8), Balassagyarmat (3)
Járási előadók (létszáma)	Celldömölk, Csorna, Kapuvár, Keszthely, Letenye, Nova, Sárvár, Sümeg, Tapolca, Tét	Barcs, Bonyhád, Dombóvár, Igal, Lengyeltóti, Marcali, Mohács, Nagyatád, Siklós, Sásd, Szentlőrinc, Tab, Tamási, Csurgó, Gyöngyös, Paks, Pécsvárad, Szigetvár, Villány	Adony, Sárbogárd, Bicske, Zirc	Alsódabas, Aszód, Gödöllő, Gyömrő, Monor, Nagykáta, Nagymaros, Ráckeve, Szentendre (2), Vác (3)
Karhatalom létszáma	132 fő +147 fő a MAORT ⁴⁴ telepein	130 fő	137 fő	

Osztály	Szegedi Osztály	Szolnoki Osztály	Miskolci Osztály	Debreceni Osztály
Hatáskörébe tartozó megyék	Dél-Pest, Bács-Bodrog, Csongrád, Csanád	Jász-Nagykun-Szolnok, Békés	Zemplén, Abaúj-Torna, Borsod-Gömör, Heves	Hajdú, Szabolcs, Szatmár-Bereg és Bihar
Lakosság	1449 438 fő	776 996 fő	962 426 fő	1105 632 fő

száma				
Parancsnok	Tatai István r. őrgy.	B. Szabó István r. szds.	Bakos Pál r. őrgy.	Lombos Lajos r. őrgy.
Létszám	130 fő (80 fő operatív, 50 fő nyílt állomány)	77 fő (50 fő operatív, 20 fő nyílt állomány)	113 fő (79 fő operatív, 35 fő nyílt állomány)	129 fő (86 fő operatív, 43 fő nyílt állomány)
Központi létszám	83 fő	53 fő	78 fő	83 fő
Kirendeltségek (létszáma)	Hódmezővásárhely (5), Szentes (3), Makó (5), Kecskemét (6), Baja (8)	Gyula (3), Békéscsaba (3)	Eger (4), Szikszó (2), Sátoraljaújhely (6), Ózd (4)	Berettyóújfalú (3), Biharnagybajom (2), Nyíregyháza (7), Mátészalka (5)
Járási előadók (létszáma)	Abony, Battonya, Bácsalmás, Cegléd, Csongrád, Dunavecse, Jánoshalma, Kalocsa (2), Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskundorozsma, Kiskunhalas, Kiszombor, Kunszentmiklós, Mezőkovácsháza, Nagykőrös	Jászberény, Jászapáti, Kunhegyes (2), Törökszentmiklós, Kunszentmárton, Mezőtúr, Karcag, Túrkeve, Békés, Orosháza, Szeghalom, Szarvas, Gyoma	Edelény, Mezőcsát, Putnok, Sajószentpéter, Mezőkeresztúr, Bódvaszilás, Abaújszántó, Encs Heves (2), Tiszafüred, Szerencs, Tokaj, Sárospatak, Gyöngyös (2), Hatvan (2)	Püspökladány, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdú-szoboszló, Bihar-keresztes, Derecske, Nagyléta, Sarkad, Kisvárd, Nagykálló, Nyíradony, Tiszalök, Gáva, Baktalórántháza, Nyírátor, Mándok, Kemese, Csenger, Vásárosnamény, Fehérgyarmat
Karhatalom létszáma	138 fő	129 fő	123 fő	128 fő

Az államvédelem jelentős ingatlanfejlesztéseit immár egy külön gazdasági osztály felügyelte.⁴⁵ A kirendeltségek, laktanyák mellett megkezdődött az üdülők és egyéb szociális intézmények építése.⁴⁶ A BM Építési Osztály iratai között fennmaradt néhány szerződés, tervrajz, illetve ütemterv, amely a munkák intenzitását érzékelteti. 1949 februárjában például az Andrassy út 60.-ban 202 ezer forintért rendeltek meg két személyfelvonót, nagyobb összegű építkezések folytak az Aradi, Csengery és Csokonai utcákban is. Az Istenhegyi úton ÁVH-s óvoda épült, Siófokon pedig egy korábbi üdülő bővítésével készült a dolgozók pihenését szolgáló komplexum.⁴⁷

Belügyminisztériumi üdülő, 1948. június⁴⁸

Az 1950 januárjában létrejött országos hatáskörű állambiztonsági szerv ingatlanjai már behálózták az országot.⁴⁹ Budapesten az Államvédelmi Hatóság 77 (cím szerint is azonosítható) ingatlannal rendelkezett, míg a 8 vidéki osztályon⁵⁰ összesen 171 épületet használtak. A most előkerült összesítés egyik meglepő adatsora szerint az épületek jelentős része után még 1950-ben is fizettek magánszemélyeknek bérleti díjat. A szervezet Budapesten 24 irodaépületet bérelt (ennek díja: 1000–7000 Ft/hó), továbbá 22 egyéb ingatlanért (raktárak, garázs, istálló, tenispálya) fizetett. Vidéken ugyanekkor 26 bérelt ingatlant tartottak nyilván. Ezekre 1950 első hónapjaiban összesen 173 ezer forintot költöttek (a karbantartásra szánt összeg 370 ezer Ft, a fűtés, világítás költsége 241 ezer Ft volt havonta). Az ÁVH sajátos úton szerzett ingatlanportfóliója 1953, illetve 1956 után a belügyminisztériumi vagyon alapjául szolgált.⁵¹

Jellemző példaként említhető a szabadság-hegyi egykori zárdaépület sorsa. A komplexumot az ÁVH 1950-ben egyetlen éjszaka alatt rohanta le. Itt alakították ki a szervezet tisztjeit képző Dzerzsinszkij Főiskolát.⁵² A Hatóság összeomlását követően, 1956-ban az épületbe egy időre nevelőotthonok költöztek. A Belügyminisztérium újjászerveződése után azonban visszakövetelte az épületet, ahol egy ideig a korábbi néven működött oktatási intézménye. Egy névváltoztatás után (1959-től) napjainkig az ingatlan a BM Rendőrtiszti Főiskolának ad helyet.

Az Államvédelmi Hatóság új székháza, a pesti „Fehér Ház”

Az állambiztonság legfontosabb ingatlanfejlesztése a Duna-parton frissen felépített irodaház, a pesti „Fehér Ház” megszerzése, átépítése lett. Az épület sorsa önmagában is szimbolikusnak

tekinthető. A Margit híd pesti hídfőjétől délre elhelyezkedő telken a második világháború előtt egy bérház állt, amely Budapest ostroma során helyrehozhatatlanul megsérült. Ennek újjáépítéséről 1945 után, még az átmenet évében „koalíciós döntés” született. A modernista stílusban újjáépített és átszerkesztett H alaprajzú épület a Belügyminisztérium központi irodaháza lett.⁵³

Épül a Belügyminisztérium, 1949. február⁵⁴

A tervezést 1947-ben még Rajk László irányította, majd az ő leváltása után az épületet Kádár János vette át. Az új belügyminiszter kitüntetett figyelmet fordított a hatáskörébe tartozó kirendeltségekre. A BM Politikai Kollégiumán rögzített egyik első felszólalása szerint 1948. november 11-én például túlzónak tartotta arcképének kihelyezését a belügy helyiségeiben.⁵⁵ Egy héttel később arról tájékoztatta a jelenlevőket, hogy a belügyi építkezés meggyorsítására a tízmilliós hitelkeretet a Gazdasági Főtanács 13 millió forintra emelte fel. Ennek segítségével már decemberre 220 szoba birtokba vételét tervezték.⁵⁶ A Belügyminisztérium Személynök utcai terveket tárgyaló kollégiumi ülésen pedig az emlékeztető szerint: „Kádár elvtárs utasítást adott arra, hogy közvetlenül a miniszteri rész mellett vagy esetleg azon belül megfelelő szobát biztosítsanak Péter [Gábor] elvtárs számára is, mert előreláthatólag szükség lesz arra, hogy gyakrabban tartózkodjon ott.”⁵⁷

A korabeli épületről meglehetősen kevés fotó maradt fenn. Szerencsére a nemrég útjára indult Fortepan galériában⁵⁸, illetve az OSA Archívum Magyar Rendőr gyűjteményében⁵⁹ található néhány, a kor hangulatát tükröző felvétel. Egy 1950-ben az „Alkotmány ünnepére” készült dekorációt megörökítő fényképen jól látszik, ahogy az irodaház kiemelkedik a környezetéből, uralja a látképet.

A Belügyminisztérium épülete az alkotmány ünnepén, 1950. augusztus⁶⁰

Ráadásul az új épület közel volt a belvárosi „kormányzati negyedhez”, a Honvédelmi Minisztériumhoz, a Parlamenthez. Mindez szerepet játszhatott abban, hogy az önálló, országos szervezetté váló ÁVH szemet vetett az ingatlanra. Bár korábban a Pozsonyi út, a Közraktárak területe és a Nagyvárad tér is felmerült egy új székház lehetséges helyszínéként. A Hatóság szétaprózott szervei egyesítéséhez végül a már elkészült irodaház választotta.⁶¹

A döntést követően az ÁVH 2 500 000 forintos megbízást adott 1950 decemberében a Lágymányosi Gyárépítési Vállalatnak a székház átalakítására.⁶² Közben megkezdődött az átköltözés előkészítése. A Magyar Országos Levéltárban található keltezés és aláírás nélküli lista⁶³ tételesen tartalmazza, hogy melyik állambiztonsági szerv melyik épületből települt át a „Fehér Házba”. A fennmaradt ütemterv szerint erre az átköltözésre hatvan évvel ezelőtt: 1951 januárjában került sor. A dokumentumok szerint lényegében az ÁVH és a BM épületcseréje zajlott le,⁶⁴ azaz amíg a titkosszolgálatok birtokba vették a Duna-parti ingatlant, az állambiztonság korábbi épületeit a Belügyminisztérium különböző osztályai foglalták el. Péter Gábor 1950. december 15-én kiadott parancsa pontosan szabályozta az átköltözés részleteit: „Az iratokat és egyéb átszállításra kerülő anyagokat ládákban és zsákokban fogjuk eszközölni. Minden osztályvezető felelős azért, hogy az osztálya a legnagyobb éberséggel végezze munkáját. A lezárt ládákat zsineggel minden esetben át kell kötni és azokat több helyen viaszpecséttel le kell rögzíteni.”⁶⁵ A szállítmányokat fegyveres őrök kísérték, külön szabályozták, hogy az átmeneti időszakban miként lehet elválasztani egymástól a belügyi és állambiztonsági alkalmazottakat. A bizalmatlanság jegyében mindkét szerv külön őréséget állított fel épületrészeik védelmére. A parancs intézkedett a felesleges iratok megsemmisítéséről is. Ezzel kapcsolatban az okozott gondot, hogy a korszerűbb irodaházban már központi fűtés működött, így az iratokat – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – még a Sztálin (korábban Andrássy) úti épületek kazánjaiban égették el. Bizonyos szempontból azonban az ÁVH korábbi központja számított korszerűbbnek: „Tudomásul vétel végett közlöm, hogy a Belügyminisztérium épületében kézi telefonközpont működik, melynek teherbírása jóval kevesebb, mint a jelenlegi központunké, ezért a felesleges telefonbeszélgetéseket küszöböljük ki, a telefonbeszélgetések rövidek legyenek.” – szólt Péter Gábor direktívája.⁶⁶

A Jászai Mari téri irodaházat bemutató, eredetileg szigorúan titkos alaprajzok,⁶⁷ valamint Cserényi-Zsitnyányi Ildikó tanulmánya⁶⁸ segítségével azonosíthatók az épület egyes részeinek, irodáinak funkciói. Az ÁVH beköltözése után az épület pincéjében, a fogda mellett a központi operatív nyilvántartás kapott helyet, de ennek még a földszinten és az emeleti szinteken is voltak irodái, a központi anyagellátó és katonai figyelés helyiségei mellett. Az első emeletre került az ÁVH Titkársága, valamint a vezetők irodái, köztük Péter Gábor és Farkas Vladimir (a hírszerzés parancsnoka) részlege. A második szintre kerültek a személyzeti főosztály mellett az ÁVH pártbizottságának, a szovjet tanácsadóknak, valamint a vidéki kirendeltségeket irányító szerveknek az irodái. A harmadik emeletre költöztek a személyzeti főosztály, a kormányórség, valamint az operatív technika részlegei. A negyedik emeleten a szabotázselhárítás, a kémelhárítás helyiségeit alakították ki. Az ötödik szinten helyezték el a katonai elhárítást (a hírhedt Katonapolitikai Osztály – Katpol – utódszervét), valamint a figyelő és környezettanulmányozó osztályokat. A hatodikon alakították ki a cenzúra, a levéllenőrzés és a belsőreakció-elhárítás szobáit. A rendelkezésre álló adatok összevetése alapján úgy tűnik, hogy néhány részleg kivételével minden osztály átkerült a Jászai Mari térre. Csupán a börtönüggyel foglalkozó ÁVH-s részlegek, vizsgálati osztályok elhelyezése nem szerepel a dokumentumokban. Az ingatlancsere után együttesen került sor a BM- és ÁVH-ingatlanok kisajátítására.⁶⁹ Az Andrassy úti bérházak, paloták tulajdonosait tehát 1951-ben fosztották meg véglegesen tulajdonaiktól.

Az új irodaházban zajló munkáról meglehetősen kevés dokumentum maradt fenn. A totális elhárítás mértékét jól érzékelteti néhány számadat ebből a korszakból. Ezek az adatok összhangban vannak az egyes szerveknek az épület egészéhez képest birtokolt irodák arányaival is. Az ÁVH létszáma 1950. december 31-én 5803 fő.⁷⁰ Ezt az állományt a központi irodaház néhány száz fős apparátusa irányította. A statisztikák 34 526 beszervezett hálózati személy adatait rögzítették.⁷¹ A velük való találkozók lebonyolítására 1400 titkos találkozóhely állt rendelkezésre. (Ezek különösen sűrűn helyezkedtek el a Jászai Mari tér közelében: az V. kerületben és Újlipótvárosban.)⁷² Az „ügynökök” több mint fele a katonai elhárításnak jelentett, a világháborús pszichózisban felduzzasztott Néphadseregben kereste az ellenséget. Ennek megfelelően a Jászai Mari téri épülettömb jelentős részét foglalták el illetékes operatív részlegek. Az általuk létrehozott nyilvántartásban több mint 1,1 millió személyről vezettek adatokat⁷³ (az ország lakossága ekkor alig haladta meg a 9 millió főt). Az akták és katonok így feltehetően három emeleten is jelentős számú helyiséget töltöttek meg. A levéllenőrzés több ezer címet tartott megfigyelés alatt, ezen felül 1953-ban 17 760 esetben végeztek alkalmoszerű ellenőrzést ún. halászásos módszerrel.⁷⁴ Mindennek megszervezése a VI. és VII. emeleti irodák felét igényelte. Az operatív és egyéb segédfeladatokat ellátó részlegek mellett az éberség jegyében a nap 24 órájában több ügyeletes is tartózkodott a központban, hogy szükség esetén azonnal intézkedhessen. Egy 1951-es szabályozás szerint az ügyeletes tisztek legfontosabb feladata volt: „átvenni és jelenteni a Hatóság Vezetőjének a Párt vagy Kormány illetékes vezetőitől kapott bejelentéseket, utasításokat”.⁷⁵ A háromszintű ügyeleti rendszerben Péter Gábor helyettese a II. emelet 257. szobában, másik két tiszt a földszinti ügyeleti helyiségben állt készen az azonnali intézkedésekre, és az egyes osztályokon is mindig kellett elérhető vezetőnek tartózkodnia. Az ÁVH-t több tucat szovjet tanácsadó „segítette”, kiknek személyét jórészt a mai napig homály fedi.⁷⁶ A most előkerült tervrajzokból jól látható, hogy irodáik a székház első emeletén, illetve az egyes részlegek parancsnoki szobáinak közvetlen szomszédságában voltak.

A pesti „Fehér Ház” tanúja lett az ÁVH meginduló „önfelszámolásának” is: 1953. január 5-én, pontosan két évvel a beköltözés befejeződése után, itt került sor Péter Gábor letartóztatására. Őt Rákosi Mátyás kezdetben egy cionista per fővádloztjának szánta, ám Sztálin halála megakadályozta ennek megrendezését. A Szovjetunióból indult politikai erjedés Magyarországon három hónap elteltével hozott érzékelhető változásokat. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata nyomán a nyár folyamán az államvédelem szervezetét a Belügyminisztériummal vonták össze. A Jászai Mari téri épületbe az Országos Rendőrkapitányság költözött be. Az egykori ÁVH-s részlegek jelentős része pedig a József Attila utcai épületkomplexumban nyert elhelyezést.

Az épület funkcióváltása következtében a pesti „Fehér Ház” 1956-ban nem töltött be jelentős szerepet. A köztudatba később került be, mint az MSZMP központi épülete. Bár a kádári pártvezetés kezdetben új székház építését tervezte, végül azonban anyagi okokból elálltak ettől. Ehelyett ismét sor került egy ingatlancserére, ezúttal a BM és az MSZMP között. Az ezt előkészítő üléseken Kádár egyébként korábbi tapasztalatai alapján élően kritizálta az

épület konstrukciós hibáit. A pártfőtitkárt zavaró nyári hőség elleni védekezésül utóbb az MSZMP KB Titkársága napellenzők, illetve légkondicionálás beszerelését hagyta jóvá. A korszerűsített, átépített épületbe 1961-ben a pártközpont szervei költöztek be.⁷⁷ Ám, ha kevesebb irodában is, a „Fehér Házban” továbbra is foglalkoztak a politikai rendőrség ügyeivel. A Belügyminisztérium ellenőrzését pártvonalon az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) munkatársai végezték. Az MSZMP központi osztályai 1989-ig működtek itt. A rendszerváltozást követően az épület az országgyűlés irodaháza lett.

Az állambiztonság egykori épületei ma is hangsúlyosan jelen vannak a magyarországi településeken, azonosításuk és a hozzájuk köthető akciók feltárása azonban még további (hely)történeti kutatásokat igényel. A fentiek ugyanakkor azt is mutatják, hogy a rendszerváltozás után húsz évvel még mindig kerülhetnek elő az ÁVH működésével kapcsolatos új források.

Az itt közölt dokumentumok betekintést nyújtanak az államvédelem ingatlanhálózatának kialakulásába. A vidéki szervek jelentései tükrözik a politikai rendőrség helyi konfliktusait, míg az ÁVH központi székházával kapcsolatos iratok – az egyes részlegek lokalizálása elősegítésén túl – érzékeltetik az államvédelem megváltozott érdekérvényesítő képességét is.

Dokumentumok

1. Jelentés a balassagyarmati ÁVO-kirendeltségről, 1946. november 12.

Magyar Államrendőrség
Nógrád-Hont-vm-i
Államvédelmi Osztálya

1)1946. vm. Á.V.O. vez.

Balassagyarmat, 1946. november 12.
Tárgy: Helyzetjelentés

Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya, Budapest

Jelentem, hogy az államvédelmi osztályok szervezésével megbízott bizottság f. hó 7-én Balassagyarmatra érkezett és fenti osztály megszervezését végrehajtotta. Ezzel kapcsolatban a következőket jelentem:

A szervező bizottság úgy az államvédelmi osztály működésére vonatkozó irányvonalak megadásában, mint a még függőben lévő szervezeti ügyekben kizárólag szóbeli utasítást adott. Kérem azoknak írásban történő leadását.

A szervező bizottság a rendőrkapitányság épületének futólagos megtekintése után az államvédelmi osztály helységeinek [sic!] az épület üresen álló északi szárnyát jelölte ki.⁷⁸ Itt nyolc helység áll rendelkezésre, azonban több szoba egymásba nyílik és a választó ajtók hiányoznak, az ablakok szintén hiányosak, kellő számú kályha sem áll rendelkezésre. Mivel a hiányok pótlására ellátmány nem áll rendelkezésre, jelenleg pedig a helységek irodai munkára alkalmatlanok, az átköltözés végrehajtását el kellett halasztanom. Addig is a rendőrkapitányság vezetőjével az addig használatban volt 4 szobához az ugyanazon folyosón fekvő további 3 szobát is igénybe vettem, így az államvédelmi osztály külön folyosón, szeparáltan, 7 szobával rendelkezik. Kérem fenti módon történt elhelyezkedésnek szíves tudomásulvételét, mivel részint osztályom alacsony létszáma, részint a súlyos fűtőanyaghiány – a vm.-i rendőrség körzeti szemlélője kétnaponként négy szobára való tűzifát utal ki, fenti intézkedésemet indokolja.

A bútor- és irodaszerhiány pótlására utasítottam a járási megbízottakat, hogy a politikai rendészeti osztályok használatában volt és egy személy szükségleteit felülmúló készleteket osztályomra szállítsák fel. Mivel a szállítási költségek fedezésére a körzeti szemlélő ellátmányt nem utalt ki, végrehajtása teljesen bizonytalan, alig remélhető.

Jelentem továbbá, hogy osztályom egyenlőre(sic!) egy írógéppel rendelkezik, mely azonban használhatatlan, megjavítani nem lehet. Ezenkívül Szobáról fognak egy írógépet beszállítani, mely szintén régi típusú, rossz karban van. Ily körülmények között a leíró munkát csak a hivatalos munkaidő befejeztével, kölcsönként írógépen végezzük, azonban az osztály megszervezése előtti időpontból visszamaradt jelentős mennyiségű restanciát feldolgozni nem tudom, kérem, hogy osztályom részére legalább egy, jó karban lévő írógépet kiutalni szíveskedjék.

Az újonnan meginduló munka kellő ellátmány hiányában az egész vonalon szinte áthághatatlan nehézségbe ütközik. Kérem, hogy a tevékenységben teljes mértékben bénítólag ható nehézségek leküzdésére kellő ellátmányt kiutalni szíveskedjék– annál is inkább, mert a vm.-i rendőrség körzeti szemlélője ez irányú kéréseim teljesítésétől, saját nehézségeire való hivatkozással, határozottan elzárkózik.

A vm.-i államvédelmi osztály vezetőh.:
Ulner Endre r. ny. alhadnagy

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 10. csomó. Géppel írt tisztázat.]

2. Jelentés az egri ÁVO helyiségeiről, 1946. december 9.

Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály, Eger
39/1946 sz.

Tárgy: Az Államvédelmi Osztály helységeiről jelentés

Országos Államvédelmi Osztály
Gazdasági Alosztály
Budapest

Hivatkozással 1946. november 24-én kelt átiratomra és a 2. számú Országos Parancsból vett rendeletre, ismételtelen jelentem, hogy a Heves Vármegyei Államvédelmi Osztály hivatala a volt Vármegyei Főkapitányság épületében (Káptalan u. 16.) alatt van elhelyezve. Az épület az egri káptalan tulajdonát képezi, amelyet a vármegyei főkapitányság még 1945-ben karhatalommal, kiutalás nélkül vett igénybe. Az egri káptalan a helység használatáért havi 700 forint bért követel, amelyre ez ideig törlesztés nem történt. A vármegyei főkapitányság megszüntetése után az egri városi kapitányság a járási kapitányság épületébe költözött, ahol az államvédelem részére helység rendelkezésre nem áll, így az államvédelmi osztály fent említett helységben maradt továbbra is.

Megjegyzem, hogy az egri káptalan az államvédelmi osztály által jelenleg is használt helyiséget internátus céljára visszaigényelte, és ezen kérelmük tudtommal már az illetékes minisztériumban elintézés alatt áll.

A helység visszaadás esetén az államvédelmi osztály elhelyezése a város területén, kizárólag a város tulajdonát képező egri várban volna elhelyezkedési lehetőség. A vár az államvédelmi osztály részére díjmentesen áll rendelkezésre, és kb. nyolc helység az, amelyet az osztály hivatal részére igénybe vehet. Az egri vár a múltban laktanya célját szolgálta, majd a felszabadulás után internáló tábor volt, amelyből kifolyólag alaposan meg van rongálva és el van férgesedve. Használhatóságához festés, ciánózás és üvegezés szükséges. Ennek elintézése céljából Farkas József r. alezredes vm. körzeti szemlélővel érintkezésbe léptem, aki a vonatkozó költségvetést a Belügyminisztériumhoz felterjesztette. A költségek minimálisan 5000 forintot tesznek ki.

Az államvédelmi osztály járási kirendeltségei az egyes járási kapitányságok épületében vannak elhelyezve.

A tiszafüredi jár. kir. 2. helységben
A hevesi jár. kir. 1. helységben
A gyöngyösi jár. kir. 1. helységben
A hatvani jár. kir. 1. helységben
A pétervásári jár. kir. 1. helységben

A járási kirendeltségek helységei javításra nem szorulnak.

Eger, 1946. évi december hó 9.

Államvédelmi Oszt. vezetője
Kertész László r. hdgy.

Melega István r. hdgy.
gazdászati tiszt

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 14. csomó. Géppel írt tisztázat.]

3. Emlékeztető az ÁVH-székház épületének elhelyezéséről, 1950. június 6.

Építésügyi Minisztérium
V., Zoltán u. 2-4
123-420

Másolat!

Feljegyzés Vas Zoltán elvtárs részére
(Az Államvédelmi Hatóság új székházának elhelyezésének tárgyában)

Fenti tárgyban az alulírottak több lehetőség megvizsgálása után egyöntetűen úgy döntöttek, hogy javasolják az ÁVO-székház elhelyezését a Duna-part mentén – a Pozsonyi út jelenlegi kiépítettsége végén –, a volt Budapesti Első Gőzmalom és Viktória Malom területén.

Ennek a területnek előnyei egyebekkel szemben a következők:

1.) Közel van a városközponthoz – annak főútvonalai között van elhelyezve (Pozsonyi út, Váci út, Margit-híd, Sztalin tér). A terület csaknem korlátlanul rendelkezésre álló tere a későbbiekben netán szükségessé váló bővítésekre módot nyújt.

2.) Az épület őrizhetőségének követelményei nem zavarják a városi forgalmat.

3.) Az épület körül olyan tér kiképzése lehetséges, amely biztosítja az épületre – különböző oldalakról – a rálátást, amely városrendezési szempontból ilyen jelentős építészeti alkotáshoz szükséges.

4.) A Margit-szigetről és a Dunáról is tetszetős képet városképet nyújt. (Előnytelen: hogy a Margit-sziget Budáról takarja a képet.)

Ezt követően szóba jöhet a Műszaki Egyetemmel szemben a Pesti Duna-parton a Közraktár területén elhelyezni az Államvédelmi Hatóság székházát. A telek elégségesnek látszik, és észak-dél[i] elnyújtott, tagolt tömegű beépítéssel az építési program végrehajtható.

Területi előnye: hogy a Duna-partról, a hídról, a Dunáról szabad kilátás és a Városhoz viszonyított központosíthatósága, – viszont mindezekkel szemben hátránya a következő:

1.) Forgalmi kérdés elterelése, ill. biztosítása csak nehézségekkel oldható meg, és az épület előtti cca. 40–50 m széles – erős forgalmú –, délre vezető főút minden hátrányával, zajosságával, telítettségével, stb. számolnunk kell.

2.) Hátrány még az is, hogy amennyiben a székházépületnek később bővítésre volna szüksége, úgy ezt a legjobb esetben is csak erőszakosan és építészietlenül lehetne megoldani, minthogy a jelenlegi építési program a rendelkezésre álló területet teljesen kitölti, és az épület körüli zöld környezet is csökkentett mértékben létesíthető.

3.) A szomszédos területek 8-10 éves új lakóépületek, terhes szomszédságot jelentenek.

Mindkét esetben számolni kell a Közraktárak kitelepítésével.

Az alulírottak – még egyéb – a szóba jött, pesti területeket (Nagyvárad tér, Üllői út, Főkapitányság volt épülete) kevésbé tartják alkalmasnak.

Budapest, 1950. június 6-án.

Pongrácz Kálmán polgármester sk.
Dr. Cséky Sándor OT főosztályvezető sk.
Perényi Imre EM főosztályvezető sk.

[ÁBTL 2.1. XI/8. V-150346 BM Kollégiumi ülések anyagai, 238–239. lap. Géppel írt másolat.]

4. A BM – ÁVH épületcsere költözési ütemterve

sorszám ütem	Induló szerv neve ⁷⁹	indulás ideje	Kiürítésre kerülő helyiségek neve	Elfoglalandó helyiségek neve
I.	ÁVH I/4. Oszt. [szabotázselhárítás]	dec. 15.	Vörösmarty u. 32. Csengery u.	IV. emelet

			54.	
I.	ÁVH I/3. Oszt. [kémelhárítás]	dec. 16.	Sztálin út 60. (II., III. emelet)	IV. emelet
II.	ÁVH I/2. Oszt. [belső reakció elleni harc]	dec. 18.	Vörösmarty u. 34/a	VI. emelet, 1-23, 78-81. szobák
III.	ÁVH III/1. Oszt. [figyelés, környezettanulmányozás]	dec. 20.	Vörösmarty u. 34/b	VI. emelet, 24-77. szoba
III.	ÁVH III/2. Oszt [cenzúra]	dec. 20.	Sztálin út 64	VI. emelet, 24-77. szoba
IV.	ÁVH VI. Főoszt. [börtönügy)	dec. 21.	Sztálin út 60., fszt., I. emelet	-
IV.	ÁVH II. Főoszt. Vizsgálati osztályai [katonai elhárítás]	dec. 21.	Izabella u.	-
V.	ÁVH III/2. Osztály (cenzúra)	dec. 27.	Csengery u. 39. Csengery u. 54.	VII. emelet
V.	ÁVH X/1. Oszt [kormányőrség]	dec. 27.	Csengery u. 41.	
VI.	ÁVH III/3. Oszt. [központi nyilvántartás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	Földszint, I. emelet, II. emelet
VI.	ÁVH I/2. Oszt. [vidéki elhárítás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	II. emelet
VI.	ÁVH X/1. Oszt [tájékoztatás]	dec. 29.	Sztálin út 64.	II. emelet
VI.	ÁVH Pártbizottsága	dec. 29.	Sztálin út 62.	II. emelet
VII.	ÁVH II. Főoszt. [katonai elhárítás]	jan. 3.	Izabella u. Aradi u.	V. emelet
VII.	ÁVH I/2. Oszt. [belső reakció elleni harc]	jan. 3.	VI. emeletről	I. emelet
VIII.	ÁVH VII/6. Oszt. (egészségügyi]	jan. 4.	Aradi u.	III. emelet
VIII.	ÁVH V. Főoszt. [személyügy]	jan. 4.		Földszint
VIII.	ÁVH Titkárság	jan. 4.	Sztálin út 62.	I. emelet
IX.	Péter-Zöld Balog-Veres Farkas-Beér Lakatos-Balog TA X/3 törzs X/1 törzs	jan. 5.		III. emelet III. emelet
	ÁVH VII/4. Oszt. (központi anyagellátó]	jan. 5.		földszint, III. emelet

[MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 36. tétel. Dátum és aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

¹ Cseh, 1999. 73–90.

² Magyar Rendőr Fotóarchívum: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php>

³ A „Fehér Hollók” munkacsoport <http://hollok.hu/> A térkép letölthető innen: <http://hollok.hu/public/avh1950/avh1950.kml> vagy elérhető innen: <http://maps.google.com/maps?q=http:%2F%2Fhollok.hu%2Fpublic%2Favh1950%2Favh1950.kml>

⁴ Kiszely, 2000. 13–58., Palasik, 2000. 33–57., Krahulcsán – Müller, 2009. 9-62.

⁵ A tanulmány forrásbázisát képező anyagban például 1945 decemberéből egy 34 tételt tartalmazó lista maradt fenn olyan egyházi ingatlanokról, amelyek többségét a Magyar Kommunista Párt (MKP) illetve a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) részére sajtótították ki. Kimutatás lefoglalt egyházi és egyéb objektumokról, 1945, keltezés, aláírás nélküli dokumentum. MOL XIX-B-1-ax (3. d. 77. tétel.)

⁶ Az épület történetét lásd: Vadas, 2003. 339–368.

⁷ Az utca rendje. Bp., Szikra, 1948.

⁸ Demény, 1988. 163.

⁹ Szász, 1989. 21.

¹⁰ Mindszenty, 1989. 234.

¹¹ Ez a választás erőteljes szimbólumértéke miatt alapvető szerepet kapott a Terror Háza Múzeum kialakításánál is.

¹² A politikai rendőrség megszervezésével kapcsolatos forrásokat lásd Krahulcsán – Müller, 2009.

¹³ ÁBTL 1.2. 2592/1947. 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezlet jegyzőkönyve

¹⁴ MOL XIX-B-1-ax ÁVH Hitelnyilvántartás Dátum nélküli, nyilvántartókönyv. (15. d.)

¹⁵ Ezek jelzeteit lásd alább

¹⁶ A Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya (PRO), majd a BRFK ÁVO gazdasági ügyekkel foglalkozó alosztálya szoros kapcsolatban állt a VI. kerületi Ingatlankezelő Központtal, illetve az illetékes állami hatóságokkal. Lásd pl. MOL XIX-B-1-ax 36.651/1-1946. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának határozata az Andrássy út 60. sz. ingatlan házfelügyelőségéről, 1946. szeptember 16.(2. d.)

¹⁷ Lásd a fentebb hivatkozott interaktív térképet!

¹⁸ Az Izabella utcai házakban például a katonai elhárítás szervei dolgoztak, a Csengery utcában a cenzúrával foglalkozó részlegek, a Vörösmarty utcában a figyelést, környezettanulmányozást végzők kerültek elhelyezésre. A további szervezeti egységekkel kapcsolatban lásd a mellékletként közölt dokumentumot.

¹⁹ Cseh, 1999.

²⁰ Az ÁVO létrejöttéről, a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya beolvasásáról a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti osztályába Péter Gábor tájékoztatta a vidéki szervezetet. ÁBTL 1.2. Az ÁVO vezetőjének 66. számú körözüvénye, 1946. október 9. (1. d.)

²¹ Ennek nyomairól: MOL XIX-B-1-ax 1. doboz

²² Lásd a 2. számú dokumentumot!

²³ ÁBTL 1.2. 6. számú központi utasítás, 1947. február 8. (1. d.)

²⁴ MOL XIX-B-1-ax 1. d., 9–24. csomó. (Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései)- A legszemléletesebb példák megtalálhatók: <http://hollok.hu/avh1950/avo1947.html> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

²⁵ MOL XIX-B-1-ax 1. d., 9–24. csomó. (Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései).

²⁶ ÁBTL 1.2.. Központi utasítás vezetők részére, 1947. március 8. (1. d.)

²⁷ ÁBTL 1.2. 2592/1947. Az ÁVO 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezletének jegyzőkönyve. (1. d.) A bérleti költségek éves összege a hatályos rendelkezések szerint ekkor nem haladhatta meg a 2400 forintot.

²⁸ MOL XIX-B-1-au Kimutatás az állambiztonsági létszám évenkénti alakulásáról 1951. X. 12-től. Dátum nélkül. (88. d.)

²⁹ ÁBTL 1.2. 2592/1947. Az ÁVO 1947. április 9-i központi osztályvezetői értekezletének jegyzőkönyve (1. d.)

³⁰ A dokumentumok így hivatkoztak a nem fővárosi szervezeti egységre, illetve azok épületeire.

³¹ Cseh, 1999.

³² ÁBTL 1.2. 14. számú központi utasítás, 1947. április 2. (1. d.)

³³ ÁBTL 1.2. 2. számú központi utasítás vezetők részére, 1947. február 11. (1. d.)

³⁴ Lásd pl. ÁBTL 1.2. iktatószám/dátum. 2. számú központi utasítás, 1947. január 11., ÁBTL 1.2. 5. számú központi utasítás, 1947. január 31. (1. d.)

³⁵ 1947. június 28-án kelt központi utasítása, a Belügyminiszter 320.254/1457. IV. 1. számú rendeletére hivatkozott és a „mozgóképszínházak” alapos ellenőrzésére adott utasítást.

³⁶ A Péter Gábor által jegyzett parancsok és körözüvények jelentős része ezek kihirdetését tartalmazta.

³⁷ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000736_2/019.png

³⁸ MOL XIX-B-1-ax Volt BM ÁVH épületek tervrajzai és az Osztályok elhelyezései (1. d.)

³⁹ ÁBTL 1.2. Szervezési és vezetési irányelvek a vidéki államvédelmi szervek számára, 1948. január 19. (1. d.)

⁴⁰ A megmaradt államvédelmi osztályok és az alárendeltségükbe kerülő korábbi részlegek: 1 Budakörményi Osztály (Esztergom, Balassagyarmat), 2 Miskolci Osztály (Eger, Szikszó, Sátoraljaújhely), 3 Debreceni Osztály (Nyíregyháza, Mátészalka, Berettyóújfalú), 4 Szolnoki Osztály (Gyula), 5 Szegedi Osztály (Szentes, Makó, Hódmezővásárhely), 6 Kecskeméti Osztály (Baja), 7 Pécsi Osztály (Kaposvár, Szekszárd), 8 Szombathelyi Osztály (Zalaegerszeg), 9 Győri

Osztály (Sopron), 10 Székesfehérvári Osztály (Veszprém)

⁴¹ MOL XIX-B-1-ax (15. doboz) A gazdasági alosztály nyilvántartásába ezek címeit jól láthatóan utólag vezették be.

⁴² A BM ÁVH vidéki osztályai és illetékességi területük leírása, 1949. szeptember 9. –Közli: Horváth, Solt, Szabó, Zanaly, Zinner, 1995. 288-316. A 28. dokumentum: forrásmegjelölése: BM Áb. Op. Ny. V-150.342. 00056-00084.

⁴³ Személyi anyagát lásd ÁBTL 2.8.1. 6931., https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:963420327590519::NO::P5_PRS_ID:644665

⁴⁴ Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság.

⁴⁵ Jelenleg az ÁVH VII/2. Osztály működése, állománya rekonstruálható részletesebben - MOL XIX-B-1-ax (7. d.) (ÁVH VII. Főosztály vegyes iratai.)

⁴⁶ Jelentés a BM dolgozóinak szociális ellátottságáról. (1954. január 11.). Gyarmati – S. Varga, 2001. 437-450.

⁴⁷ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, 8. csomó. (Siófoki üdülő költségvetése és tervei, 1949)

⁴⁸ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000011/011.png

⁴⁹ MOL XIX-B-1-ax 15. doboz (ÁVH Hiteinyilvántartás) Dátum nélküli, nyilvántartókönyv.

⁵⁰ 1950. májusától az ÁVH országos szervezete átalakult, 19 megyei osztály jött létre Lásd Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

⁵¹ Az összesítés tartalmazza az ÁVH szervezetébe olvasztott révkapitányságokat, határrendészeti, illetve légvédelmi osztályok épületeinek címeit is. Ezek az ingatlanok a későbbiek folyamán részben kikerültek az állambiztonság, illetve Belügyminisztérium tulajdonából.

⁵² Ungváry – Tabajdi, 2008.. 144.

⁵³ György, 2005. 13.

⁵⁴ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000203/003.png

⁵⁵ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1948. november 11.

⁵⁶ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1948. november 15.

⁵⁷ ÁBTL 2.1. XI/8. (V-150346) BM Politikai Kollégium jegyzőkönyve, 1949. szeptember 26.

⁵⁸ A Fortepan Galéria: <http://www.fortepan.hu/>

⁵⁹ Magyar Rendőr Fotóarchívum: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php>

⁶⁰ A fotó forrása: <http://magyarrendor.osaarchivum.org/content/index.php> Azonosító: 000873_1/008.png

⁶¹ Lásd a 3. számú dokumentumot!

⁶² A munkát 1950. december 7. és 1951. január 31. között kellett elvégezni. Hitelfelosztási terv. (1950. december 13.) MOL XIX-B-1-ax (4. d.)

⁶³ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz, aláírás és keltezés nélküli irat

⁶⁴ Ezt Péter Gábor parancsai is rögzítették.

⁶⁵ ÁBTL 1.4. 065/1950 ÁVH T. biz. 38. sz. parancs. (1950. december 15.) (1. d. 1. kötet)

⁶⁶ ÁBTL 1.4. 065/1950 ÁVH T. biz. 38. sz. parancs. (1950. december 15.) (1. d. 1. kötet)

⁶⁷ MOL XIX-B-1-ax 1. doboz 36. tétel (Nem azonosítható tervrajzok) keltezés, aláírás nélkül. A digitálisan lefotózott alaprajzokat lásd: www.hollok.hu/feherhaz.html. (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.). Ugyanezek a tervrajzok megtalálhatók: ÁBTL 2.1. XI/6. (V-150343)

⁶⁸ Cserényi-Zsitnyányi, 2009

⁶⁹ Lásd Házi Árpád belügyminiszter levelét az építésügyi miniszternek!– MOL XIX-B-1-ax BM 3270.14/1951. A Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság elhelyezése céljából épületek kisajátítása (5. d.)

⁷⁰ Gyarmati – S. Varga, 2001.. 26.

⁷¹ Uo.148.

⁷² Tabajdi, 2010.

⁷³ Gyarmati – S. Varga, 2001. 33.

⁷⁴ Uo.472.

⁷⁵ ÁBTL 1.4. 039/1951 ÁVH T. biz. 40. sz. parancs. (1951. május 30.) (1. d. 2. kötet)

⁷⁶ Gyarmati – S. Varga, 2001. 45-50., újabban Baráth, 2008., Baráth, 2010.

⁷⁷ Az MSZMP központi székházával kapcsolatos legmagasabb szinten hozott döntésekkel kapcsolatban lásd: MOL-M-KS 288. f. 5/197. ö. e. (1960. augusztus 23.), MOL-M-KS 288. f. 5/230. ö. e. (1961. május 9.), MOL-M-KS 288. f. 5/252. ö. e. (1961. december 5.), valamint MOL-M-KS 288. f. 7/123. ö. e. (1961. december 19.)

⁷⁸ A dokumentumokban következetesen szereplő „helység” kifejezést nem javítottuk, az első előfordulásnál [sic!] jelet alkalmaztunk.

⁷⁹ A táblázat adatait kiegészítettem, az osztályok száma alatt szögletes zárójelben az adott részlegek feladatköre olvasható.

Források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai
- 1.4. Államvédelmi Hatóság iratai
- 1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 1.11.3. BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságának iratai
- 1.11.10. Operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai
- 2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga
  - XI/6. BM épületek alaprajzai
  - XI/8. BM kollégiumi ülések anyagai
- 2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
  - BM (Központ) 6931. Kucsera László
- 4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Országos Levéltár (MOL)

M-KS-288. f. 5. cs. MSZMP Központi szervei, Politikai Bizottság (Intéző Bizottság) 1956 – 1989.

M-KS-288. f. 7. cs. MSZMP Központi szervei, Titkárság 1957 – 1988.

XIX-B-1-au BM M és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály 1950 – 1990.

XIX-B-1-ax BM Építési osztály 1945 – 1958.

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2008.

Baráth Magdolna: Szovjet tanácsadó feljegyzése Magyarországról, 1950. *Betekintő*, 2008/4. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=97> (utolsó letöltés: 2011. március 18.)

Baráth, 2010.

Baráth Magdolna: „Minden vizsgáló megalkotja a maga összeesküvését”. *Betekintő*, 2010/1. <http://betkinto.hu/Default.aspx?cikkId=133> (utolsó letöltés: 2011. március 18.)

Cseh, 1999.

Cseh Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlatja (1945–1990). In Gyarmati György (szerk.): *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999*. Budapest, Történeti Hivatal, 1999.

Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

Cserény-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai. *Betekintő* 2009/2 <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=112> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

Demény, 1988.

Demény Pál: *A párt foglya voltam*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem – Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1988.

Gyarmati-S. Varga, 2001.

Gyarmati György – S. Varga Katalin (szerk.): *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953–1956. Első kötet. Az 1953. július 28. és az 1954. június 22. közötti ülések*. Budapest, Történeti Hivatal, 2001.

György, 2005.

György Péter: *Kádár köpönyege*. Budapest, Magvető, 2005.

Horváth, Solt, Szabó, Zanathy, Zinner, 1995.

dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János, dr. Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 4*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.

Kiszely, 2000.

Kiszely Gábor: *ÁVH. Egy terror szervezet története*. Budapest, Korona Kiadó, 2000.

Krauhulcsán – Müller, 2009.

Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf: A magyar politikai rendőrség, 1944. december-1946. október. In Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf (szerk.): *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1. A politikai rendészeti osztályok 1945-1946*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2009.

Mindszenty, 1989.

Mindszenty József: *Emlékirataim*. Budapest, Szent István Társulat, 1989.

Palasik, 2000.

Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerkesztette: Budapest, Történeti Hivatal, 2000.

Szász, 1989.

Szász Béla: *Minden kényszer nélkül*. Budapest, Európa-História, 1989.

Tabajdi, 2010.

Tabajdi Gábor: Kis állambiztonsági topográfia: Titkos lakások Budapesten 1956-1978. *Betekintő*, 2010/4. <http://betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=180> (Az utolsó letöltés dátuma: 2011. február 28.)

Tabajdi – Ungváry, 2008.

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956-1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina, 2008.

Vadas, 2004.

Vadas Ferenc: Az Eötvös utcai épület története I. In Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003. (szerk.) Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004.